

ACTUALITAT › COMARCA

Infància Grup del Col·legi Empordanès a la segona meitat dels anys 20

► Josep Pallach, el primer assegut en el banc a l'esquerra, posa les mans a l'espatlla del seu germà Emili. El mestre Josep Pey assegut al mig del grup.

FOTOS CEDIDES PER L'ARXIU NÚRIA PALLACH /
FAMÍLIA PALLACH / FUNDACIÓ JOSEP PALLACH

Els primers vint anys de Josep Pallach

► Recordem la seva etapa figuerenca, d'un temps de dictadura, república, guerra i exili, quan es compleixen 100 anys del seu naixement

Joan Armangué

FIGUERES

■ Aquest 10 de febrer es compleixen 100 anys del naixement del pedagog i polític figuerenc Josep Pallach. La seva va ser una vida d'un combat ple d'il·lusions però, també, dura, difícil i curulla de penaltats. Ara i aquí, recordem la seva etapa figuerenca, d'un temps de dictadura, república, guerra i exili.

Josep Pallach i Carolà havia nascut a Figueres el 10 de febrer de l'any 1920, sent el primer dels dos fills. El segon fill de nom Emili –que fou regidor a l'Ajuntament de Figueres i diputat al Parlament de Catalunya pel PSC– naixia tres anys més tard. Una de les conviccions que Josep Pallach va tenir més arrelades tota la vida va ser Figueres. L'ombra de la Figueres de la seva infantesa el va acompanyar a l'exili i al llarg de tota la seva vida va tenir una gran estima per a la nostra ciutat. Portava Figueres en el seu cor, des que va néixer en el si d'una família humil, d'arrel pagesa i originària de Borrassà, que vivia en una casa llogada al carrer de Sant Josep –ocupada avui per un altre edifici i que limita amb la que després seria la residència familiar dels Pallach, al número 14 del carrer de Sant Vicenç–.

Miquel, el pare, primer treballà a la companyia ferroviària, després tingué la feina de recollir, dues vegades al dia, les saques de correspondència a l'estació, que li permetia complementar els migrats recursos familiars derivats de l'ocupació de pollaire com a ajudant de

la seva dona. Aquesta, de nom Joaquina i coneguda per Quimeta, comprava i venia ous, conills, gallines i pollastres en diferents mercats setmanals i que es venien a Barcelona. També, va tenir, durant 50 anys, una parada de «gallinaire» al mercat de Figueres.

Quan Josep Pallach nasqué, era alcalde Marià Pujulà i la ciutat de Figueres vivia un procés de modernització i registrava un impuls demogràfic important. Però, també s'ha de remarcar que aquest desenvolupament impulsat per la Primera Guerra Mundial, amb creixement de la indústria i de les exportacions, també va disparar la inflació, el preu dels aliments bàsics i no varen millorar els salaris. Són temps de fortes desigualtats socials i, també, convulsos políticament amb el cop d'Estat de Primo de Rivera del setembre de 1923 que obria una dictadura que es perllongà fins a finals del gener de 1930. Temps que va portar molts joves a prendre compromís polític.

D'aquesta època, anys més tard, Pallach explica a Baltasar Porcel, en un llibre que aquest publica l'any 1977, la influència de l'ambient familiar: «Em penso que molt. En primer lloc, jo sempre he anat als mercats amb el pare, hi veia gent, els pagesos tal com són. I Figueres, d'altra banda, és una vila liberal, d'esquerres. De l'esquerra a Figueres, se'n deia Federació Repu-

Quan nasqué, era alcalde Marià Pujulà i Figueres vivia un procés de modernització, amb un impuls demogràfic

La primera escola en la qual va estudiar en Josep, durant dos anys, fou l'escola religiosa de les Franceses

blicana Socialista de l'Empordà. Era filla d'Abdon Terradas, de Monturiol i de Pi i Margall, perquè aquest va ser diputat per l'Empordà. És a dir, era una esquerra avançada socialment. Llavors, ja a vuit o nou anys, jo vivia la política a casa meva, perquè el meu pare era de l'Esquerra...». Cal dir que el seu pare va ser elegit regidor a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931.

Deixeble del mestre Josep Pey

La primera escola que va anar en Josep, durant dos anys, fou l'escola religiosa de les Franceses. Col·legi que, 60 anys després, l'any 1983, es convertí en escola pública, i a proposta de la comunitat educativa se li va atribuir el nom de Josep Pallach, en un procés que va generar, en l'àmbit municipal, una forta polèmica. El nom d'Escola Josep Pallach és oficial des de l'any 1986.

Després, Pallach anà a l'escola laica del Col·legi Empordanès, que uns anys abans, a l'inici del curs 1921-1922, passà a dir-se amb aquest nom deixant l'antic de Col·legi Ramis. Amb el canvi de nom, la retolació també es va fer en català, tal com s'hi feien les classes. Amb motiu del Cop d'Estat de Primo de Rivera, el seu propietari i director, Rafael Ramis, marxà a l'exili i l'escola fou regentada i dirigida per Josep Pey, que fou el mestre que tingué Josep Pallach.

Amb ell va tenir un mestre que el va marcar profundament. Josep Pey era un home amb una trajectòria exemplar, amb una capacitat innata com a ensenyant, i exemple de l'amor que es pot arribar a establir entre un mestre i els seus alumnes.

Josep Pey va convèncer Miquel Pallach que el seu fill havia d'estudiar. Així, Josep Pallach va fer el batxillerat que aleshores durava 6 anys en 3, des del curs 1933-1934 fins al curs 1935-1936. És alumne a l'Institut i concorre als exàmens per lliure. Les seves notes: una matrícula d'honor en l'assignatura d'Ètica i Rudiments del Dret; set excel·lents, dos notables i setze aprovats. En acabar el batxillerat, estudià a l'Escola d'Arts i Oficis.

Articlista des de ben jove

Fou també en aquests anys quan Pallach fa les seves primeres intervencions públiques i s'inicià amb els seus primers articles i treballs de caràcter polític. Amb només 12 anys fa el discurs de salutació a la Festa cultural del Col·legi Empordanès sent les seves primeres paraules de benvinguda als representants municipals, Josep Puig Puigades i Eudald Soler, «com a primeres autoritats que han pogut passar amb el cap dret aquest llinard», tot recordant que «la Dictadura va trobar sempre al pas de la porta una tanca que impedia el lliure accés dels seus homes». Un discurs clarament polític que ja feia entreveure els seus dots d'orator i la seva capacitat de lideratge.

Set dies després, a l'acte de repartiment de premis als alumnes més aprofitats de totes les escoles de Figueres, fou un dels dotze premiats

Josep Pallach, a l'exili

amb una llibreta de la Caixa de Pensions amb 5 duros. Aquest mateix any, el 18 de novembre de 1932, assisteix al míting d'ERC al Teatre El Jardí i juntament amb altres nois, Jaume Cairó, a la represa democràtica fou un destacat militant del PSC, Albert Pey, Joaquim Aupi i Paquito Canet, fan entrega al president Francesc Macià d'un ram de flors amb les banderes catalana i federal. Un bon estudiant amb una sòlida formació compatible amb una creixent conscienciació política.

L'any 1933, amb 13 anys, obté un premi escolar, dotat amb 25 ptes., en un concurs convocat per l'Ajuntament amb motiu del segon aniversari de la República. El treball tractava sobre la proclamació de la República dos anys abans, i deia: «...14 d'abril. Quan es tenen onze anys, la història és un llibre d'imatges, la proclamació de la Segona República, un matí de llum i banderes, apareix com el cimall mateix de la marxa dels temps...». Sobre aquest tema, República, Llibertat, Autonomia, foren premiats vuit alumnes, la meitat del Col·legi Empordanès, entre els quals, Jaume Cairó.

Tot seguit, Josep Pallach s'estrena com a articulista a l'*Empordà Federal* com a cronista d'actes i activitats que tingueren lloc al Col·legi Empordanès. Un primer, signat conjuntament amb Ramon Costa, titulat «Festa Escolar» és una crònica del festival homenatge al director de l'escola, Josep Pey, celebrat el 8 d'abril de 1933. A l'estiu, escriu dos nous articles, «Fi de curs» i «Excursió a Canet», extenses cròniques d'aquestes activitats escolars.

Amb només tretze anys comença a publicar articles de reflexió política a l'*Empordà Federal* sota el pseudònim Xaval. Entre el setembre de 1933 i el setembre de 1934 publica nou articles: «Opina el poble»; «El primer acte del nou govern»; «La situació política espanyola»; «Mirant a Espanya. Si ells tomben la cadira, nosaltres bolcarem la taula»; «Macià, mort»; «Obrer, demà, tu votaràs i votaràs l'Esquerra»; «Derivacions possibles de la victòria de les esquerres»; «L'assemblea de Madrid» i «Hem pagat prou?» L'Assemblea de Madrid. Uns articles escrits a l'edat de 13 i 14 anys que demostren no tan sols una consciència política, sinó, també, una gran maduresa analítica i reflexiva.

Amb 14 anys, juntament amb altres companys, sota el nom de *Juventut* impulsen una revista infantil, domiciliada al Col·legi Empordanès i amb una redacció d'alumnes d'aquesta escola, que en paraules de Pallach, que n'assumeix la direcció, a l'article de la portada del núm. 1 sota el títol «Qui som i on anem» explica els objectius del nou quinzinari, «una Catalunya forta, una Catalunya culta» i per això vo-

EL GERMÀ GRAN

► Josep Pallach i Carolà havia nascut a Figueres el 10 de febrer de l'any 1920, essent el primer dels dos fills. El segon fill de nom Emili naixia tres anys més tard.

amic obrer, si estessim en altres latituds i en altres temps, t'aconsejaria que votessis una candidatura socialista o bé una d'un partit de classe», descartant així el vot a les candidatures de la Unió Socialista de Catalunya (USC), Partit Comunista (PC) i, fins i tot, del Bloc Obrer i Camperol (BOC), que poc temps després hi entraria a militar, «deixarà la seva papereta per no considerar-la encara prou digne de la teva confiança».

A part d'una forta crítica a les candidatures dretanes de la Unió Ciutadana (Lliga) i la dels republicans radicals. El seu posicionament venia determinat pel paper de les diferents forces polítiques en temps de la Dictadura, «davant d'aquestes candidatures n'hi ha una altra. És la de l'Esquerra, és la dels homes que es jugaven la vida durant la Dictadura, és la dels homes que foren exiliats i empresonats, és la dels homes que proclamaren la República, és la de Macià, és la de Companys, és la de les esquerres unides». La Federació Republicana Socialista de l'Empordà guanyà d'una forma contundent amb el 60% dels vots.

Poc temps després, començava a créixer un malestar a les classes populars, conseqüència de la victòria de la coalició entre el Partit Republicà Radical i la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA) en les eleccions de novembre de 1933, pel procés de pèrdua de llibertats i d'involució de les transformacions socials que s'havien guanyat durant el primer bienni progressista (1931-1933), que va portar a molts joves, amb una clara consciència social i de classe, a adoptar posicions més radicals. És el cas de Josep Pallach que es distancia ideològicament del seu pare en considerar l'Esquerra massa tova.

Ell mateix ho explicà a Baltasar Porcel: «Era l'època en què ja s'anava cap al Bienni Negre i jo deia que si havíem d'escollir entre la dictadura blanca i la roja, escolliríem la roja. Això en un noi de tretze o catorze anys és terrible, perquè demostra fins a quin punt la radicalització va pesar... en fi, vingué una radicalització que havia de repercutir en adolescents com jo. Era lògic que pensés que l'Esquerra era massa moderada». És així com la seva primera militància política fou a les joventuts del Bloc Obrer i Camperol (BOC) i quan aquest partit es fusiona amb l'Esquerra Comunista, el 29 de setembre de 1935, fundant el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), Pallach hi participa activament en molts actes de propaganda i en fou el secretari de les joventuts a Figueres.

Josep Pallach inicia l'any 1936 amb una intensa militància les joventuts del POUM, al mateix temps que es prepara per als darrers exàmens de batxillerat i continua amb

Amb 13 anys, obté un premi escolar, dotat amb 25 ptes, en un concurs convocat per l'Ajuntament de la ciutat

«Vista amb la il·lusió dels setze anys, la guerra significa anar de voluntari i jo m'hi vaig apuntar», explica ell mateix

Pallach escapa de ser detingut pels comunistes al marxar de Figueres i anar a Roses, a fer de mestre a una escola de la CNT

la publicació de nous articles a l'*Empordà Federal* amb el pseudònim de Xaval, «40.000 vots menys»; «Que n'heu fet de l'Estatut?», i «Carta a un republicà», sobre el nou escenari polític amb motiu de les eleccions de febrer que donaren la victòria al Front Popular i en aquest darrer alerta dels perills que amenacen la República, com una premonició dels fets que esclatarien tres mesos després.

Guerra i exili

Amb 16 anys la vida de Josep Pallach estarà farcida d'aventures de tota mena: la guerra civil, la guerra dins la guerra que foren els fets de maig del 37 que tant el varen marcar políticament per a la resta de la vida, la guerra viscuda des del front. Ell mateix ho explica: «Vista amb la il·lusió dels setze anys, la guerra significa anar de voluntari i jo m'hi vaig apuntar. Quan vaig arribar al quarter de Lenin, a Barcelona, em van cridar de l'Executiu, perquè hi havia hagut una moció del pare, que deia que jo tenia només setze anys i no podia allistar-me, que em quedés a Figueres... Vaig intervenir de manera activa, des d'aquell moment i fins al 37, en la vida política del partit. Vaig participar en actes públics, sobretot amb les Joventuts i amb en Nin; cada cop que en Nin venia a les comarques gironines, jo l'acompanyava i parlava en nom de les Joventuts... Al front, no hi vaig fins que mobilitzen la meua lleva, a principi del 38».

Abans, però, de l'anada al front, Pallach dirigeix la nova etapa del periòdic d'esquerra *Avant...!*, òrgan del POUM i de la Joventut Comunista Ibèrica, des del desembre del 36 al març del 37, publicant, en cadascun dels catorze números editats, la seva opinió a primera plana sota el títol «Full setmanal». Al ma-

teix temps, desplega una intensa activitat en actes polítics i com a conferenciant. Crea, juntament amb Josep Jordi i Enric Sellés, un comitè de Cultura i Art, amb l'objectiu de la salvaguarda del patrimoni.

El març de 1937 publica el seu darrer article a l'*Empordà Federal*, «Perdent el temps?», «Bona llavor de cultura s'està sembrant. Però i si mentre guanyem la guerra, penséssim en no perdre del tot aquell esperit de ciutadania modèlica... no creieu companys en què guanyaríem la primera revolució sobre nosaltres mateixos, sobre els nostres instints primaris que cap manca ens fan per a frescar el gran camí de les més altes justícies socials?».

Viu amb molta tristesa els Fets de Maig del 37 que comportaran la dissolució del POUM i la persecució per part dels comunistes estalinistes. «Va ser una sorpresa, per a un noi de disset anys, de veure com una gent que eren amics fins llavors, amb els quals fins i tot havíem estat aliats, els comunistes, resultaven capaços d'agafar gent a la qual estimaves, i assassinar-la... I sobre el leninisme i el trotskisme, vaig fer després una reflexió molt influïda per aquesta experiència».

Pallach escapa de ser detingut pels comunistes en marxar de Figueres i anar a Roses, a fer de mestre a una escola de la CNT, sindicat al qual s'afilia després de ser expulsat de la UGT. Després, l'any 1938, la seva lleva és mobilitzada i va al front sent destinat al Batalló Disciplinari de la 27 Divisió per haver militat al POUM. Fou detingut fins que va començar la retirada, «així es produïa la meua primera detenció, obra dels comunistes».

El 1939 Josep Pallach, amb 19 anys, va fer la retirada amb un periple a través dels camps de concentració a l'altre costat dels Pirineus, primer és conduït al camp de concentració de Sant Llorenç de Cerdans, i després passarà pel camp d'Amélie-les-Bains i finalment el de Sant Cebrià d'on escaparà. A punt de fer 20 anys començava el seu exili amb un fort compromís que relliga totes les seves aventures vitals tant en el si de la clandestinitat com fora d'ella, la intensa dedicació a les seves dues grans passions: la pedagogia i la política. Un nou combat polític al servei de la democràcia, el socialisme i Catalunya.

len tractar els assumptes escolars i les activitats culturals i esportives, deixant de banda la política. També, en la seva època d'estudiant de batxillerat, col·laborarà amb la revista de l'Institut, *Styl-lus*, on a la seva tercera època, entre el 21 de novembre de 1935 i el 30 de gener de 1936, estarà dirigida per Josep Pallach i arribarà a publicar un conte, «La pobra gossa».

Els primers combats polítics

Josep Pallach va viure la política des de ben petit, l'ambient familiar va ser determinant en aquest sentit. A les eleccions municipals del 14 de gener de 1934 escriu un article adreçant-se als treballadors i reflexionant sobre què cal votar, «jo,

